

Людмила Дем'яненко,
стар. наук. співроб. інформаційно-аналітичного відділу ФПУ,
канд. філол. наук

ЗАКОН ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ В УКРАЇНІ 2024: ЗМІНИ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ

Опубліковано: Дем'яненко Л. Закон про мобілізацію в Україні 2024: зміни та основні положення закону // Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни. 2024. Випуск 19 (115). С. 35-40.

Загальну мобілізацію в Україні Президент Володимир Зеленський оголосив у перший день повномасштабного вторгнення Росії, 24 лютого 2022 року. З того часу Верховна Рада кожні три місяці продовжує термін дії цього указу президента, тобто з формальної точки зору мобілізація в Україні триває в безперервному режимі вже третій рік.

Насправді ж на третій рік великої війни цей процес перебуває у системній кризі.

У перші тижні та місяці після вторгнення Росії на територію України, біля українських територіальних центрів комплектації (ТЦК) вишиковувалися черги охочих приєднатися до Сил оборони. ТЦК просто не могли впоратися з такою кількістю добровольців, і людей без військового досвіду найчастіше просто відправляли додому ([bbc.com](https://www.bbc.com)).

Вже за кілька місяців ситуація різко змінилася. Потік добровольців вичерпався, а Сили оборони потребували поповнення втрат і набору новобранців для реалізації поставлених завдань. У цій ситуації ЗСУ змушені були звернутися до «класичних» методів мобілізації новобранців.

Тут вони зіштовхнулися з кількома проблемами. По-перше, законодавство про мобілізацію, яке роками не оновлювалося, досить слабо корелювалося з викликами воєнного часу.

По-друге, як виявилось, система військового обліку в Україні була далекою від досконалості. ТЦК просто не мали інформації про місце проживання, соціальний статус мільйонів військовозобов'язаних жителів країни, які всупереч вимогам законодавства не ставали на облік, не бажаючи таким чином, потрапляти в поле зору армійської системи.

У цих умовах нерідкими на вулицях українських міст стали інциденти за участю «команд оповіщення», які доправляли чоловіків призовного віку, що не перебувають на військовому обліку, до ТЦК ([bbc.com](https://www.bbc.com)).

Мобілізація в Україні військовозобов'язаних від 18 до 60 років триває. Закон про мобілізацію, який був підписаний президентом 16 квітня цього року і передбачає низку змін, набуде законної сили лише 18 травня. Але сам процес мобілізації вже змінився.

Понад 4 тисячі правок – народні депутати розглядали їх тижнями у комітетах і 11 годин у сесійній залі, але опозиційні фракції все одно заявляли, що вони не голосуватимуть. І врешті решт Закон про мобілізацію підтримує

283 народних обранців. Від «Батьківщини» «за» лише 2 депутати, від ЄвроСолідарності – «нуль» (tsn.ua). Тож, після кількох місяців суперечок, 4 тисяч поправок і шквалу емоцій, підозр і сварок у соцмережах Верховна Рада зробила крок для посилення мобілізації в Україні, ухваливши 11 квітня 2024 року закон №10449. Цей документ вносить кардинальні зміни до процесу мобілізації в умовах війни з Росією (legalaid.ua).

Розглянемо детальніше ключові положення закону, які реформують процес призову та інші ключові аспекти військової служби. Доки закон не набуде чинності, перевіряти документи у військовозобов'язаних чоловіків представники ТЦК не мають права. Вони можуть здійснювати ці дії лише у присутності правоохоронних органів, тобто поліції. Однак, коли закон вступить в дію, цей процес зазнає змін. Закон про мобілізацію набуде чинності вже 18 травня 2024 року. Після цієї дати всі громадяни України, які перебувають на військовому обліку, протягом 60 днів зобов'язані [оновити свої особисті дані в ТЦК](#). Також це можна буде зробити в Центрі надання адміністративних послуг або через електронний кабінет військовозобов'язаного. Планується, що оновлення через ЦНАП має запрацювати від 17 травня, а електронний кабінет – від 17 червня (tsn.ua). Протягом мобілізаційного періоду (за винятком цільового), чоловіки віком 18–60 років повинні мати при собі військово-обліковий документ. Крім того, військовозобов'язані громадяни мають надавати його за вимогою таких осіб:

- уповноважений представник ТЦК СП;
- поліцейський;
- представник Держприкордонслужби у прикордонних районах та у пунктах пропуску на державному кордоні.

Експерти зазначають, навіть попри те, що військові тепер можуть перевіряти документи, права на затримання людини вони все ж не мають. «Фактично самостійно вони мають право перевіряти документи. Однак, затримувати осіб не дали їм права. Тому, ймовірно, вони все одно будуть разом з поліцейськими», – розповідає юрист Ростислав Кравець. Варто зазначити, що тепер під час перевірки документів, уповноважені представники ТЦК СП або правоохоронці будуть використовувати технічні засоби для фото- та відеофіксації, щоб документувати весь процес. Також, вони можуть застосовувати спеціальне програмне забезпечення для доступу до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (espreso.tv).

Зі свого боку, представник ТЦК СП під час вручення повістки, зобов'язаний назвати ПІБ, посаду, а також пред'явити службове посвідчення за запитом громадянина.

Полковник Юрій Глущенко представник Генштабу ЗСУ повідомив, про те, що оновити свої військово-облікові дані повинні всі чоловіки віком від 18 до 60 років – незалежно від того, чи є особа придатною, обмежено придатною, непридатною до військової служби.

Юрій Глущенко також нагадав, що статус «обмежено придатний» був виключений з нового закону. Тож тепер громадянам надаватимуть лише статуси придатний або непридатний до військової служби.

«Ця інформація буде внесена до єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних і резервістів. Це буде оновлена інформація, вона буде використана ТЦК для виконання заходів мобілізації», – пояснив представник Генштабу (nv.ua).

Тож, які ж нововведення у законі про мобілізацію?

Мобілізації тепер підлягають чоловіки з 25 років (вік знижено з 27 років).

Електронний реєстр військовозобов'язаних. Тобто, це те, про що ми зазначали вище, а саме – військовозобов'язані мають оновити особисті дані в ТЦК або електронному кабінеті або у ЦНАП впродовж 60 днів після введення закону в дію. Не обов'язково робити це особисто в ТЦК, а можна всі персональні дані змінити дистанційно в особистому кабінеті.

Для тих, хто за кордоном – повідомити дані на електронну адресу чи офіційний номер ТЦК. Також створення облікового електронного кабінету не є обов'язковим та пропонується у добровільному порядку (legaid.ua).

Наявність військового облікового документу. Всі військовозобов'язані (включно із тими, хто має відстрочку або знятий з обліку) повинні носити із собою військово-обліковий документ та пред'явити його на вимогу для перевірки ТЦК, поліцейського, прикордонної служби. Під час перевірки документів ТЦК або поліцейський буде здійснювати фото- та відеофіксацію процесу перевірки документів.

Норма стосується всіх військовозобов'язаних від 18 до 60 років.

Вручення повістки. Повістка вважається врученою навіть, якщо не було змоги передати її особисто в руки. Якщо військовозобов'язаного нема вдома, то працівники ТЦК або інші уповноважені органи підписують документ про неможливість вручення, і ця дата вважається датою, коли військовозобов'язаному вручили повістку.

Строкова чи базова військова служба. Тепер замість «строкової служби» вводять «базову військову службу», яка буде тривати протягом 3 місяців (при введенні воєнного часу) або 5 місяців (для мирного часу). З 24 років українці мають право обрати період та рік проходження служби. Також із 2025 року в Україні для всіх вводиться базова загальновійськова підготовка у вишах, яка буде частиною загального навчання.

Інваліди та обмежено придатні. Всі, хто офіційно визнаний обмежено придатним, повинні повторно пройти перевірку ВЛК впродовж 12 місяців.

Ті, хто отримав 2 або 3 групу інвалідності після 24.02.2022 року повинні повторно пройти медичний огляд.

Відстрочка від мобілізації. Відстрочка має термін від 6 до 12 місяців, після чого потрібно повторно проходити огляд. (Наприклад, якщо у військовозобов'язаного 3 неповнолітні діти; якщо чоловік або дружина неповнолітньої дитини уже проходить військову службу; при наявності неповнолітньої дитини з інвалідністю або важким захворюванням; студенти

денної або дуальної форми навчання, якщо вони здобувають освіту вищого рівня, ніж уже наявна попередня і т. д.).

Виплати для військовослужбовців. Військовослужбовці при підписанні першого контракту мають право на компенсацію 50 % суми від першого внеску іпотекою. Для військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях «на нулі», а також тим, хто виконує бойове завдання при контрнаступі, передбачені щомісячні виплати в суму 70 тис. грн. Передбачається щомісячна винагорода для військовослужбовців за особливості проходження служби у сумі 10 тис. грн.

Демобілізація. Ще в першому читанні із законопроекту прибрати норму про демобілізацію. Зараз в документі немає термінів, які передбачають звільнення зі служби військовослужбовців, включно з тими, хто уже проходить службу. Але разом із тим залишається норма про демобілізацію, у зв'язку з інвалідністю, або тим, хто був звільнений із полону.

Покарання для ухилянтів. Передбачається право обмеження керування автомобілем для ухилянтів, а також ряд інших санкцій: штрафи до 22,5 тис. грн або доставлення в ТЦК через поліцію.

Адміністративне затримання ухилянтів. Якщо громадянин не з'являється на виклик територіального центру комплектування (ТЦК), не проходить медогляд, не повідомляє актуальні дані про місце проживання, то керівник ТЦК може звернутися до поліції щодо адміністративного затримання та доставлення такої особи до центру комплектування.

Письмова вимога виконати обов'язки. У разі неможливості затримання, ТЦК надсилає громадянину в паперовій формі рекомендованим листом вимогу виконати обов'язки резервіста/військовозобов'язаного протягом 10 днів. (Днем вручення вважається: день отримання листа під розпис; день відмови від отримання листа; день коли пошта не змогла вручити лист за зареєстрованою адресою.)

Обмеження права керувати авто. Якщо громадянин проігнорує вимогу ТЦК протягом 10 днів, центр комплектування звертається до суду про тимчасове обмеження цієї особи у праві керування транспортним засобом до виконання вимоги або її відкликання (legaid.ua).

Мобілізація авто. ТЦК на основі інформації від МВС мають право мобілізувати автомобілі, які перебувають у власності компаній або фізичних осіб (якщо у власності є більше одного транспортного засобу). Кількість авто для мобілізації буде визначати місцева адміністрація кожної області.

Обов'язок ставати на облік після переїзду. Після переїзду на нове місце проживання призовники та резервісти мусять стати на військовий облік у ТЦК протягом 7 днів. Перереєстрація житла через «Дію» автоматично передаватиме їхні дані до ТЦК.

Ці жорсткі заходи вводяться для недопущення ухиляння від мобілізації та зміцнення обороноздатності країни під час війни. Ігнорування обов'язків тепер матиме серйозні наслідки для громадян (legaid.ua).

Ще одне питання, яке всіх хвилювало, і довго не могли дійти згоди – це питання Законопроєкту №11079-1 про мобілізацію засуджених осіб. І все ж таки, як зазначив народний депутат Ярослав Железняк, цей «Законопроєкт ухвалили в цілому. За – 279. Ризики по антикорупції, на яких наголошував антикорупційний комітет, частково прибрати. Зокрема, право мобілізуватися з тюрми прибрати для депутатів і частини топкорупціонерів (з винятками), а також для винних у тяжких злочинах (на кшталт вбивства, зґвалтування)».

Свою думку висловив Міністр юстиції Денис Малюська, який виступає за широке залучення до участі в бойових діях чоловіків призовного віку, які ув'язнені або мають судимості. За його словами, «Україна здатна мобілізувати 10–20 тис. таких чоловіків. У нас переповнені установи виконання покарань, зокрема слідчі ізолятори, вільних місць давно немає практично ніде. А у великих містах величезне переповнення. Тому це велика проблема. Не в останню чергу, я дуже агітую за мобілізацію ув'язнених і засуджених через те, щоб в тому числі не порушувати нормативи за кількістю людей на певну площу», – заявив Малюська (tsn.ua).

Відповідаючи на запитання, він сказав, що безумовно виступає за ширше залучення цієї категорії людей для участі в бойових діях.

Член парламентського Комітету з питань оборони Сергій Рахманін раніше заявляв, підтверджуючи думки інших експертів, що мобілізувати громадян необхідно не лише до армії «штурмувати посадки», а брати фахівців, що будуть розвивати український ОПК (оборонно-промисловий комплекс). Від додав, що зараз працює над розробкою відповідного законопроєкту. Відтак, у березні стало відомо, що в планах – мобілізувати близько 500 тисяч людей, з них 330 тисяч мають відправити на передову. Ця ініціатива передбачає заміну військових, які перебувають на передовій вже більше двох років. Цю інформацію було висвітлено в матеріалі Financial Times з посиланням на Міністерство оборони України (espresso.tv).

Таким чином, у новому Законі про мобілізацію прописано, що деякі зміни відбудуться вже безпосередньо від моменту вступу, деякі через місяць, деякі за пів року.

Головним завданням цього Закону, називали посилення мобілізаційних процесів, хоча серед експертів немає однозначної думки щодо того, чи здатний підсумковий документ впоратися з цим завданням.

Але у будь-якому разі, він формально посилює правила військового обліку, посилює санкції проти «ухилянтів» та конкретизує положення про відстрочку від мобілізації. Шквал обурення у соціальних мережах напередодні викликало виключення із законопроєкту положень про демобілізацію бійців Сил оборони України, що вже воюють, а також обов'язкову ротацию військових на передовій (bbc.com).

Валерій Димов, політолог, очільник аналітичного центру «Форум» прокоментував: «Позитивною інформацією і для партнерів, від яких ми чекаємо зброю, і для армії є те, що закон сам по собі запускає мобілізаційний процес. Добре, що пом'якшені деякі караючі норми. Бо перспектива замороження рахунків для ухилянтів потягнула б відтік депозитів з банків.

Але штрафи, які планують накладати на них, мають бути спрямовані на матеріальне забезпечення ЗСУ» (ukrinform.ua).

Але є й плюси цього закону, це є й те, що закон пропонує низку «пільг» для військовослужбовців. Також закон передбачає гідну зарплатню для військових, які виведенні з розпорядження командира військової частини через тривале лікування.

Тетяна Циба, народний депутат України висловила свою думку: «Прийняття закону всім нам важко коментувати, він апріорі не може бути популярним, але це – питання виживання. Не депутатів, а України і українців. Мені здається, абсолютна більшість народних депутатів усвідомлює, що стоїть на кону, тому всі фракції працювали над законом. Більшість правок на підтвердження тієї чи іншої норми набирали 320–330 голосів, опозиція теж голосувала. Ми всі намагалися почути суспільство, критику, ми вносили правки, працювали, щоб максимально зняти те, що могло стати конфліктогеном. Щось вдалося. Безумовно, не все. Комітет дуже ретельно опрацьовував всі подані пропозиції. Головними «консультантами» були військові (ukrinform.ua).

Отже, згідно з новим документом, діятимуть нові правила: нещодавно ухвалений законопроект юридично набуває чинності, починається відлік 60 днів. За цей термін абсолютно всі чоловіки, яких визнано військовозобов'язаними, повинні прийти в ТЦК і СП, щоб оновити й уточнити свої дані. Ті, хто цього не зробить, автоматично стають ухилянтами. Новий Закон про мобілізацію – це водночас і зрушення, і великий плюс для Держави, тому що ми розуміємо, яка зараз надскладна ситуація. Ці всі механізми повинні покращити військовий облік і зменшити кількість осіб, які порушують його правила; уточнити мобілізаційні ресурси так, щоб цей процес не призводив до соціального вибуху, а відбувався планомірно. Адже Держава чітко розумітиме, скільки людей можна мобілізувати, скільки осіб заброньовано і скільки має відстрочку.